

EL 'CEC' I EL 'LLUSC' ALS PARLARS CATALANS

REPORT D'UNA ENQUESTA DIALECTAL

I

INTRODUCCIÓ

1. *Justificació del títol.* — En aquest petit treball no ens hem proposat de defensar cap teoria de la distribució del lèxic català. Volem únicament parlar d'alguns resultats d'una enquesta lexicològica que hem realitzat enguany. Es tracta, per tant, d'un estudi sincrònic i limitat, generalment, al domini català. No farem comparacions amb les llengües veïnes o amb el català medieval sinó en aquells casos en què aquest procediment resultarà imprescindible.

2. *Metodologia de les enquestes.* — Per a les nostres recerques, fetes sempre en llengua catalana, hem utilitzat un qüestionari d'unes dues-centes preguntes, les quals fan referència a les parts del cap humà i als defectes d'aquest. Hem dividit les preguntes en dues parts: una, onomasiològica, i una altra, semasiològica. Hem partit, per a la primera secció, del concepte, i hem demanat, per exemple: «Com en dieu d'un home que no hi veu gens?» En la segona (duta a terme un cop era enllestida l'enquesta onomasiològica) el punt de partença era el *m o t*; així preguntàvem, per exemple: «Coneixeu la paraula *llusc*?, i què vol dir?» Calia fer també aquestes preguntes directes, car el mètode onomasiològic moltes vegades donava resultats poc satisfactoris.¹ I això perquè els parlants no donem nom a les coses mateixes, sinó als conceptes que ens n'hem fet. Ara, aquests conceptes poden ésser més o menys clars i sobretot poden diferir d'una persona a l'altra, d'una regió a l'altra. Sempre cal tenir en compte aquesta intervenció de la psicologia humana i no hem d'imposar o de generalitzar els nostres conceptes personals.²

1. No cal dir que la vàlua d'un terme obtingut segons el primer mètode és superior; l'espontaneïtat, o la seva manca, fa un paper important en l'estudi lingüístic (cf. I/5).

2. W. v. WARTBURG, *Die Ausdrücke für die Fehler des Gesichtorgans in den roma-*

3. *Finalitat de les enquestes.* — L'estudi de W. v. Wartburg que acabem de citar (cf. nota 2) duu molt poques notícies sobre l'estat de les coses als països catalans. En la nostra tesi doctoral de la Universitat de Basilea, en preparació, sobre el mateix tema, ens ocupem de tots els defectes del cap humà, estudiats principalment als dialectes catalans. Del material recollit en enquestes *in situ* presentem avui la part que es refereix als dos conceptes següents: al 'cec (=que no hi veu)' i al 'llusc (=que hi veu poc)'.

4. *Els pobles visitats.* — Hem realitzat enquestes en seixanta-dos pobles de parla catalana. Tot i ésser pocs, ja ens proporcionen una certa idea de les àrees lèxiques i semàntiques dels mots i dels conceptes que cercàvem. Hem trobat coincidències curioses del català occidental i valencià amb el mallorquí,³ i, d'altra banda, també del mallorquí amb l'empordanès.⁴ Hem replegat vocables inesperats, com el capcinès *gall* 'estràbic', que no és al *DCVB*,⁵ on només figura la variant *gaio* 'id.', forma que hom diu ésser treta del vocabulari rossellonès de C. Grandó,⁶ i la qual, de fet, viu a tota la comarca del Rosselló.⁷

Generalment hem fet les enquestes en pobles força petits on, contràriament al que passa a les ciutats més grans, se sol parlar un llenguatge relativament unitari; hi manquen les diferències degudes als diversos barris o a les classes socials.

Els pobles visitats són aquests (vegeu el mapa 1):⁸ 1 Salses, 2 Sant Llorenç de la Salanca (Rosselló); 3 Illa, 4 Prada (Conflent); 5 Formiguera (Capcir); 6 Sallagosa (Cerdanya francesa); 7 Ceret (Vallespir);

nischen Sprachen und Dialekten, *RDR*, III (1911), 402-503, i IV (1912), 16-44; especialment III, 407-438. Vegeu també K. JABERG, *Sprachwissenschaftliche Forschungen und Erlebnisse*, *RH*, VI (1937), 163-166.

3. Per exemple: al 'borni (=mancat d'un ull)' diuen *tort* d'una banda en tota la zona que comença a la Matarranya i a la Terra Alta i va fins al Camp d'Elx, i d'altra banda a les tres Illes Balears.

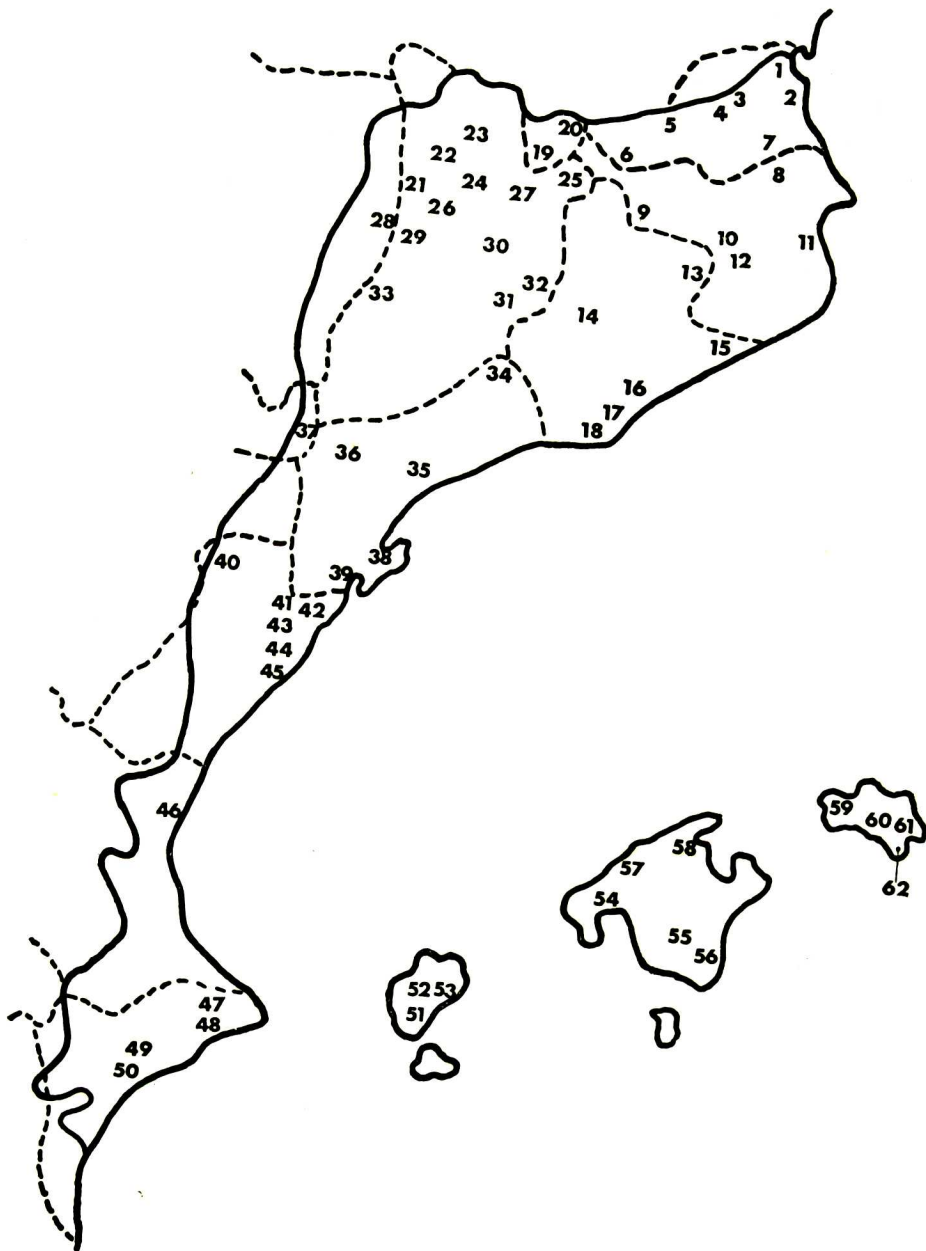
4. Per exemple: si el català oriental sol pronunciar *llusc* o *llusco*, el valencià i el balear, però també alguns pobles empordanesos, prefereixen la forma *llosc* o *llosco* (cf. III/2.a). — Cf. així mateix JUAN VENY CLAR, *Paralelismos léxicos en los dialectos catalanes*, *RFE*, XLII (1958-1959), i XLIII (1966), *passim*.

5. Citarem les obres consultades amb les abreviacions usades pels *ER* sense cap altra indicació bibliogràfica. D'un llibre que no té sigla així consagrada, indicarem, la primera vegada que surt, la bibliografia completa en nota a peu de pàgina. Si torna a sortir, només farem referència a la nota.

6. CARLES GRANDÓ, *Vocabulari Rossellonès*, «Miscel·lània Fabra» (Buenos Aires 1943), 180-205.

7. Usarem sempre en sentit estricte el nom geogràfic *Rosselló*; anomenarem la Catalunya francesa en general *Departament dels Pirineus Orientals*.

8. Sempre que ha estat possible, citem els noms dels pobles amb l'ortografia proposada per J. Coromines, *El que s'ha de saber de la llengua catalana* (Palma de Mallorca 1965), 89-141.



MAPA 1

8 la Jonquera (Alt Empordà); 9 Ripoll (Ripollès); 10 Olot (Garrotxa); 11 Torroella de Montgrí (Baix Empordà); 12 Bescanó (Gironès); 13 Roda de Ter (Plana de Vic); 14 Balsareny (Bages); 15 Tordera (Maresme); 16 Sentmenat (Vallès occidental); 17 Barcelona (Barcelonès); 18 Torrelles de Llobregat (Baix Llobregat); 19 Canillo, 20 Soldeu (Andorra); 21 Vilaller, 22 Boí, 23 Taüll (Conca de la Ribagorçana); 24 Rialb de Noguera (Pallars Sobirà); 25 Martinet (Cerdanya espanyola); 26 la Pobla de Segur (Pallars Jussà); 27 Organyà (Alt Urgell); 28 Montanyana (Baixa Ribagorça); 29 Ager (la Noguera); 30 Oliana (Alt Urgell); 31 Solsona, 32 Olius (Solsonès); 33 Corbins (Segrià); 34 Santa Coloma de Queralt (Conca de Barberà); 35 Riudoms (Baix Camp); 36 Gadesa (Terra Alta); 37 Maella (Matarranya); 38 «Camprodó» de Tortosa (Baix Ebre); 39 Godall (Montsià); 40 Morella (Ports de Morella); 41 Càlig, 42 Benicarló (Baix Maestrat); 43 Tírig (Alt Maestrat); 44 Vilafamés, 45 Vila-real (Plana de Castelló); 46 el Puig (Horta de València); 47 Orba (Dénia, Valls de Pego); 48 Tàrbena (Marina); 49 Tibi (la Foia de Castalla); 50 Agost (Horta d'Alacant); 51 la Vila d'Eivissa, 52 Sant Rafael, 53 Santa Eulàlia del Riu (Eivissa); 54 Calvià, 55 Algaida, 56 Felanitx, 57 Sóller, 58 Pollença (Mallorca); 59 Ciutadella, 60 Mig-jorn Gran, 61 Maó, 62 Sant Lluís (Menorca).

La densitat de localitats al País Valencià és ben migrada. Esperem que hi podrem fer alguna altra enquesta l'any vinent. Igualment intentarem de fer una visita a la ciutat de l'Alguer (Sardenya).

5. *Els informadors.* — Abans de començar les enquestes ens havíem proposat d'escollir informadors masculins i femenins. Però els primers resultats obtinguts amb dones foren molt pobres. Això podria atribuir-se al tema general del qüestionari. Sembla que a les dones els costa molt de parlar de coses com els defectes físics, sobretot amb una persona que no coneixen.⁹ En canvi, els homes generalment es divertien força responent a les nostres preguntes. Per això hem triat sempre homes, fills de la localitat i d'una edat que anava dels quaranta als seixanta anys. Molts d'ells són pagesos; alguns, mestres d'escola, i d'altres, guardatermes i algutzirs. Quan les circumstàncies ho permetien, hem gravat l'enquesta en cintes magnetofòniques. En el cas contrari hem intentat d'apuntar literalment totes les respostes, distingint bé les espontànies (preguntes indirectes) de les suggerides (preguntes directes).

9. Sobre el problema de les dones com a informadors, vegeu les diverses opinions dels lingüistes en «Orbis», I (1952), 10-86 i 335-384.

II

'CEC'

Els conceptes que la gent té de les anomalies físiques solen ésser bastant confusos (cf. I/2). Això ens explica no tan solament els diferents mots que són emprats als dialectes catalans per a designar un «determinat» defecte,¹⁰ sinó també la polisèmia de tantes paraules.¹¹ No és això cap característica exclusiva del català; trobem situacions anàlogues en moltes llengües, romàniques i no romàniques. Pensem només en el mateix *caecus* llatí, el sentit etimològic del qual no era 'cec', ans era 'borni' i fins i tot 'estràbic'.¹²

1. *Cec*. — Com que la ceguesa és un defecte diguem-ne extrem, que no permet variants — una persona o és cega o no ho és —, els mots que hom li aplica resulten semànticament força estables. (Vegeu, però, cap. III 'llusc'). Així, les formes catalanes derivades de l'ètim llatí *c a e c u m* sempre han designat el 'cec', tant en un sentit propi com en un sentit figurat. En trobem un exemple ja a les *Homilies d'Organyà*, citat pel *DCVB*, s. v. *cec* :

«Miracle dun *ceg* qe el alumenà».

I encara avui usen el mateix mot autors un xic cultes com L. Villalonga, del qual dono només un exemple :

«Era un bell animal, però tan nici que mai no arribà a sospitar els sentiments de la senyora, d'una evidència que un *cec* els hauria vist».¹³

Del mateix ètim viuen altres formes al català actual (vegeu II/2, II/3, II/4). Però el *DGLLC*₅ i el *Dic. Med.*¹⁴ només duen la forma *cec* (s. v.). Amb tot, les nostres enquestes no ens han fornint aquesta forma ni una sola vegada. Per això, cal considerar com a morta la paraula *cec*, almenys per al *c a t a l à p a r l a t*. Cap de les monografies dialectals consultades no registra *cec* i no figura tampoc a l'*ALC*.¹⁵ Al vocabulari

10. Per exemple: el 'borni', segons les comarques, rep els noms *borni*, *tort* (cf. nota 3) i *guerxo* (*DCVB*, s. v.).

11. Posem l'exemple de *guerxo*, que pot significar: 'estràbic', 'borni' i 'garrell' (*DCVB*, s. v.); vegeu també nota 46.

12. Cf. JULIUS POKORNY, *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch* (Bern 1949-1968), 519: «*kai-ko-*, 'einäugig; mit nur einem geraden Auge, schielend' (im Latein daraus 'blind')».

13. LLORENÇ VILLALONGA, *Mort de Dama*, «Obres completes», I (Barcelona 1966), 93.

14. MANUEL CORACHAN, *Diccionari de Medicina* (Barcelona 1936).

15. Tanmateix a l'*ALAnd*, del mateix autor, mapa 410, surt a ln localitat d'An-

mallorquí-castellà de Moll ¹⁶ trobem aquesta forma, però proveïda del símbol que significa 'literari'.

2. *Cego*. — *Cego* és la variant formal de *cec* que actualment s'usa a la majoria de les terres catalanes (cf. II/3). La seva *-o* final se sol explicar per castellanisme. El *DCVB*, s. v. *cego*, ens en diu: «de *cec*, amb contaminació del castellà *ciego*». Potser aquesta explicació és una mica simplista. És innegable que al català primitiu regia la tendència fonètica a emmudir totes les vocals àtones finals, fora la *-a*. En conseqüència, *cego* no pot ésser català pur. Tanmateix, cal tenir en compte una segona «lleï» fonètica. El català antic també tendia a fer pronunciar una vocal de sosteniment darrera determinats grups consonàntics. Són, per exemple, els mots acabats en *-r̄* els que adopten i generalitzen una *-o* final.¹⁷ D'una manera semblant altres mots amb altres grups consonàntics afegiren una *-e* final de suport, la qual, però, si la vocal accentuada era una *-o* o una *-u*, es convertí en una *-o* per metafonia.¹⁸ Coromines ha fet un estudi de les paraules genuïnament catalanes que duen una *-o* final àtona.¹⁹ Arriba a establir vuit grups de mots catalans amb aquesta desinència. Dels seus resultats podem concloure que des de fa molt de temps els catalanoparlants han començat a acostumar-se al fet que al sistema lingüístic català hi caben bé mots acabats en *-o* àtona i a considerar aquests mots com a correctes. Així, d'ara endavant, qualsevol paraula, per analogia, podia adoptar la «nova» terminació, sobretot, és clar, quan existia un model castellà amb la mateixa *-o*. D'aquesta manera *cec*, *cega*, a poc a poc, es convertí en *cego*, *cega*; no pas per contaminació directa amb el castellà *ciego*, sinó analògicament a altres mots catalans que ja tenien la terminació *-o* i, potser, al mateix temps, per influència castellana en general. Segons les nostres lectures i els exemples citats pel *DCVB*, foren els grans autors catalans del segle XV, generalment valencians, els qui començaren a emprar *cego* literàriament. Als *Sermons* de sant Vicent Ferrer ²⁰ només trobem, encara, *cec*; Jaume Roig ²¹ prefereix *cec* i àdhuc

dorra la Vella la forma **sék**, la qual cosa no representa ni tan solament l'excepció que confirmaria la regla. Es tracta o del mot *sec* (per exemple en l'expressió *un ull sec*) o l'informador senzillament coneixia la paraula «oficial» i la volia donar com la més correcta.

16. FRANCESC DE B. MOLL, *Vocabulari Mallorquí-Castellà* (Palma de Mallorca 1965).

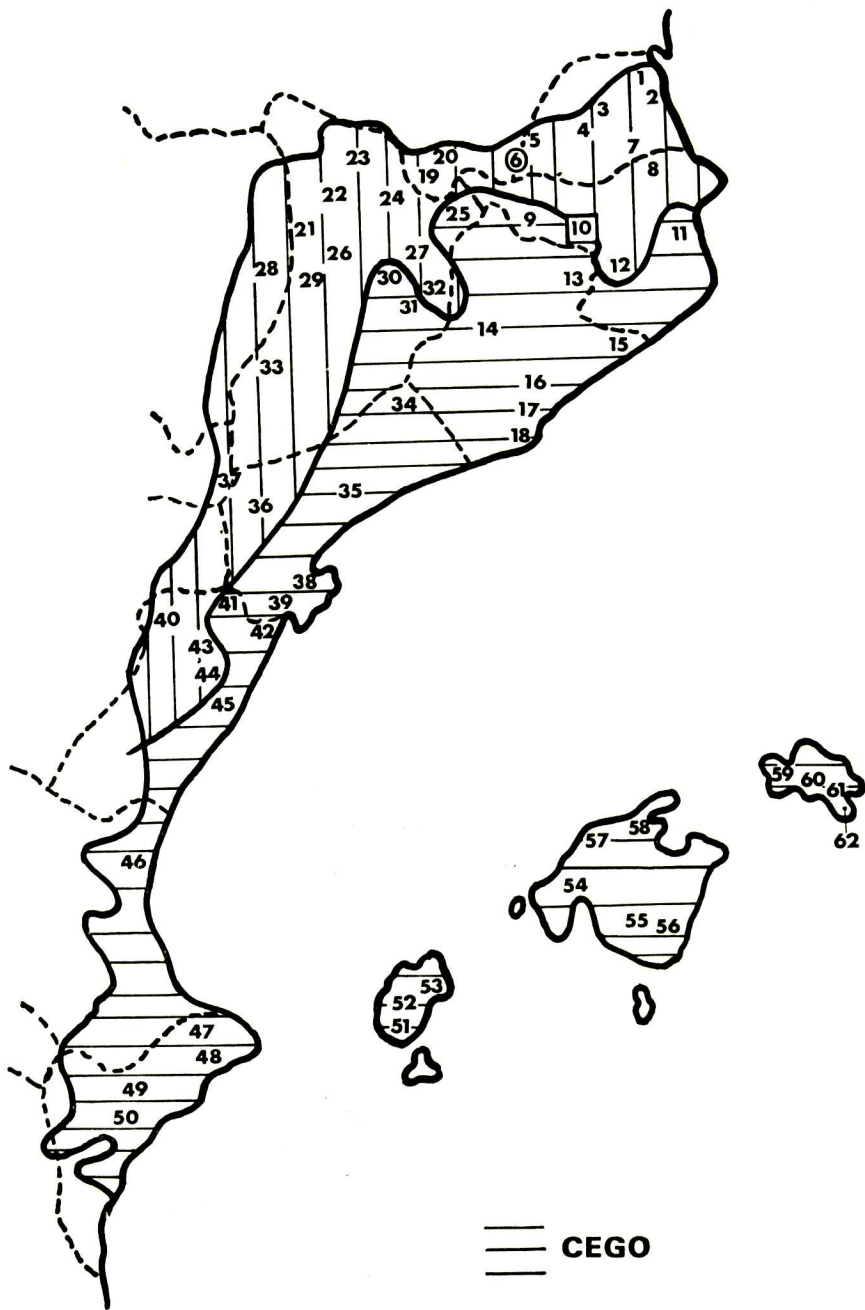
17. Per exemple: llat. *ferrum* > cat. ant. *ferr*, *ferre*, *ferro* > cat. mod. *ferro*.

18. Cf. llat. *patrem* > cat. *pare*; però llat. *taurum* > cat. *toro*.

19. J. COROMINES, *Algunes lleis fonètiques catalanes no observades fins ara*, *ER*, III (1951-1952), 201-230.

20. SANT VICENT FERRER, *Sermons* (2 vols.) (Barcelona 1932, 1934), I, 125; II, 153 i 276.

21. *Spill o Libre de consells de Jaume Roig*, Ed. crítica per R. MIQUEL I PLANAS (Barcelona, 1929-1950).



≡≡≡ CEGO

||| CIEGO

⑥ (Sallagosa) CIEGO/XEGO

10 (Olot) CIEGO/CEGO

orb (cf. II/6), però ja hi ha un exemple de *cego* (vegeu DCVB, s. v.). Al *Tirant lo Blanc* ²² i al *Procés de les Olives* de Bernat de Fenollar ²³ trobem usats *cec* i *cego*. Heus ací l'exemple de *cego*, tret del *Tirant lo Blanc*:

«... i ella semblava en aquell cas mosso de *cego* ...».²⁴

Al vocabulari català-alemany del 1502 llegim :

«*sego* o *orp* — *plind*».²⁵

Així no ens ha de sorprendre gaire si no s'ha verificat l'evolució prevista pel DCVB, s. v. *cec* (l'article fou escrit abans de la guerra) : «La forma general en el llenguatge parlat és *cego*, però és considerada un castellanisme i va eliminant-se a poc a poc per la forma més correcta *cec*».

Les nostres enquestes ens donen *cego* com a paraula exclusiva a Eivissa, Mallorca, Menorca i a la província de Barcelona. És la forma normal al País Valencià, a partir de la Plana de Castelló avall. (Per a les altres terres, vegeu II/3.)

Tots els autors moderns que escriuen en un llenguatge més aviat realista empren *cego* i no pas *cec* (cf. II/1). Els exemples següents ho illustraran :

«Fins els cavalls ... corrien mossegant-se furiosos, salvatges, fins que *cegos*, embogits, trobaren una paret i l'investiren».²⁶

«I no són sords ni *cegos*?, va dir una veu.»²⁷

«Així hauria de fer-ho el meu marit, si no estigués tan *cego*».²⁸

«El *cego* de l'Uià seia a la porta de la rectoria ...»²⁹

Encara que *cego* sigui el mot predominant del català modern, conviu amb una altra forma del mateix tipus lèxic, amb *ciego* (cf. II/3).

3. *Ciego* (cf. mapa 2). — Naturalment, no figura un castellanisme tan cru al DGLIC, diccionari normatiu, ni tampoc al *Diccionari Med.* (cf. nota 14). I molts catalanoparlants ignoren i neguen que *ciego* sigui una

22. J. MARTORELL i M. J. de GALBA, *Tirant lo Blanc*, Ed. per MARTÍ DE RIQUER (Barcelona [1947]), 636 (capítol 218) i 521 (capítol 163).

23. Dins R. MIQUEL Y PLANAS, *Cançoner Satíric Valencià* (Barcelona 1911), vv. 493 i 1.350.

24. Pàg. 521 (capítol 163). Cal observar que en aquest cas l'autor possiblement no ha emprat tan sols la forma popular *cego*, sinó que ha adoptat una fórmula fixa potser presa del castellà, *mosso de cego*.

25. P. BARNILS, *Vocabulari català-alemany de l'any 1502* (Barcelona 1916), 89.

26. A. RUIZ I PABLO, *Novel·letes menorquines* ³(Palma de Mallorca 1959), 54.

27. *Aplec de Rondaies Mallorquines d'En Jordi d'Es Recó* (Mn. Antoni M. ⁴Alcover) (Palma de Mallorca 1966), I, 12.

28. NARCÍS OLLER, *La febre d'or* ³(Barcelona 1955), 302.

29. RAIMON CASELLAS, *Els sots feréstecs* ⁵(Barcelona 1947), 56.

forma ben bé introduïda en algunes comarques catalanes. El DCVB registra aquest castellanisme per a les següents localitats: Camprodon, Cadaqués, Ripoll; Perpinyà, Noedes, Fontpedrosa, Montlluís, Portè, Campmany; Fraga, Tamarit, Vilaller; Andorra, la Seu d'Urgell, Estèrri, Isabari, Boí, Llavorsí, Sort, Fobla de Segur, Tremp. Són, per tant, punts de les comarques del Ripollès, Alt Empordà, Rosselló, Pallars Jussà (on inclou Vilaller, tradicionalment però de la Conca de la Ribagorçana), Llitera i Baix Cinca. Amb tot, el domini actual de *ciego* és més gran encara. De les nostres enquestes resulta que aquesta forma és l'exclusiva a tot el Departament dels Pirineus Orientals (cf. però II/4). Fora de les comarques ja citades, hem trobat *ciego* al Solsonès (a Oliús, no pas a Solsona mateix, on hom sembla preferir *cego*), a la Noguera (Àger), al Segrià (Corbins), a la Matarranya (Maella), a la Terra Alta (Gandesa), als Ports de Morella (Morella), i fins i tot al Maestrat (Tírig) i a la Plana de Castelló (Vilafamés). El Sr. Germà Colon ens comunica que l'any 1951, quan ell feia recerques lingüístiques a la mateixa Vilafamés, no hi trobà *ciego* en cap dels seus informadors. Nosaltres hem fet enquestes en aquesta localitat pel juliol d'enguany (1968). Ens acompanyaven amics de Castelló de la Plana, els pares dels quals eren fills precisament de Vilafamés. També aquests amics es quedaren molt sorpresos en sentir que tots llurs parents del poble pronunciaven *ciego* i no pas *cego*. Això vol dir que almenys durant els últims anys *ciego* continuava encara estenent-se.

A Ripoll, per contra, cap dels nostres tres informants no emprava *ciego*, tot i que el DCVB l'hi hagi registrat. ¿En podem deduir que des del centre irradiant de Barcelona ha començat una nova catalanització? De tota manera hi ha un altre indicatiu esperançador: a la qüestió: «Com en dieu d'un home que no hi veu?», els informadors de molts de pobles responien: «Ací pronunciem *ciego*, però els joves li diuen *cego*». I a Olot, una classe de nois d'uns quinze anys ens digueren espontàniament: «S'hauria de dir *cec*, però normalment diem *ciego* o *cego*». Preguntats d'on sabien el mot correcte, afegiren que així sortia a «Cavall Fort».

Si consultem el mapa 453 de l'ALC: «*cec*, *ciego*, *aveugle*», hi trobem els mateixos dos tipus lèxics, la distribució geogràfica dels quals coincideix aproximadament amb els nostres resultats. Hom hi registra *ciego* per als Pirineus Orientals, Andorra, tota l'actual província de Lleida (fora de Solsona, cf. més amunt), Puigcerdà, Llanès de Camprodon, la Jonquera, Figueres, Cadaqués i Amer; Gandesa, Falset; Morella, Lluçena, Benassal.

És sorprenent sobretot la presència de *ciego* als Pirineus Orientals. De la Pau dels Pirineus (1659) ençà el Rosselló, el Conflent, el Vallespir i la meitat de la Cerdanya són territoris francesos. Des d'aleshores els contactes directes amb l'Espanya castellana devien ésser encara més rars

que abans, i, tot amb tot, entremig hi havia sempre terres de llengua catalana. Per quina via i quan penetraren en el nou departament francès castellanismes com ara *ciego*? De moment només podem dir que ja al començament del nostre segle *ciego* era la forma única que hi era usada, perquè l'ALF (cf. mapa 80, 'aveugle'),³⁰ l'any 1902, i K. Salow, el 1910, la indiquen per a tots els punts estudiats.³¹

4. *Xego*. — Heus ací una forma dialectal del mateix tipus lèxic. El DCVB la registra per a dos pobles de la Cerdanya francesa: Angostrina i Montlluís, i l'explica com una adaptació del castellà *ciego*. De fet hem topat amb la variant *xego* en una altra vila també de la Cerdanya francesa: a Sallagosa. El primer informador, de quaranta-cinc anys, havia contestat amb *ciego* [siégu], doncs amb la forma normal de tota la regió. En canvi, el segon informador, de seixanta anys, respongué espontàniament *xego* [ségu]. Preguntat si coneixia la paraula *ciego*, explicà que la gent pronunciava indiferentment *ciego* i *xego*, però que ell considerava més correcta i més genuïna la segona forma.³²

5. *Els derivats*. — Pel caràcter onomasiològic d'aquest breu treball, no hi estudiarem els molts mots catalans derivats de *cec*, *cega*.³³ Només volem subratllar el fet que formen una família prou nombrosa, la qual cosa sembla indicar que *cec* o *cego* ha estat sempre paraula viva i popular, mentre el seu sinònim *orb* (cf. II/6) no resultà tan generatiu.

6. *Orb*. — Un altre ètim ha fornit al català un mot per a designar el 'cec', el mot llatí *orb* u m. *Orbus* significava etimològicament 'orfe' i en llatí arribava a significar també 'privat d'una cosa'.³⁴

30. Wartburg dona una interpretació curiosa d'aquest mapa: «Heute noch ist caecus auf der Karte 'aveugle' zu sehen, und zwar im Roussillon, das allerdings nach Katalonien hinweist». Com és que un castellanisme prova la catalanitat del «Roussillon»? (cf. *op. cit.* a la nota 2, III, pàg. 422).

31. KARL SALOW, *Sprachegeografische Untersuchungen über den östlichen Teil des katalanisch-languedokischen Grenzgebietes*, 7. Beiheft zum Jahrbuch der Hamburgischen Wissenschaftlichen Anstalten, XXIX (1911) (Hamburg 1912), 64. — Salow transcriu *ciego* així: **s**légu, la qual cosa, a primera vista, sembla indicar el mot *xego* (cf. II/4). Però ací la **χ** simbolitza la *i* consonàntica.

32. És interessant d'observar com els catalanoparlants dels Pirineus Orientals no solen tenir consciència de l'origen foraster dels castellanismes més evidents, com ara *ciego*, o per exemple *puesto* i altres.

33. Només citem pocs exemples (cf. DCVB, s. v.): «*cegallós*, -osa. adj. ... ; cast. *cegaloso*». «*cegallosa*. f. Boira baixa (Fraga)». «*cegar*. v. tr.: cast. *cegar*». «*ceguejar*. v. intr. Ésser cec; cast. *ceguear*». «*ceguesa*. f. Manca de vista; cast. *ceguera*». etc. — Vegeu també M. DE MONTOLIU, *Estudis etimològics i lexicogràfics*, BDC, III (1915), 43: «*cegallosa*, nom que es dona a la 'boira' a Vilella del Cinca. Mot derivat del llatí *caecus*, a afegir a la llista de WARTBURG, *Die Fehler des Gesichtsorgans* ...».

34. Veg. POKORNY, IEW (cf. nota 12), s. v. *orbho*.

Ja en llatí es podia dir *orbis luminibus*, 'privat de la llum, cec', i més tard es deia elípticament *orbis* tot sol.³⁵ Des de les primeres manifestacions literàries catalanes, és usat *orb*; així el *DCVB* cita exemples de Llull, Eiximenis, B. Metge, etc. Al segle xv *orb* sembla començar a perdre vitalitat i popularitat, si és que ha estat mai paraula realment popular.³⁶ Al *Spill* (cf. nota 21) figura encara quatre vegades el tipus *orb*³⁷ Citem només l'exemple curiós dels vv. 13199-200:

«si *çech orb* guia
herren la via».

Doncs bé: als *Sermons* de sant Vicent Ferrer (cf. nota 20) no hem trobat cap exemple d'*orb*, ni tampoc al *Tirant lo Blanc* (cf. nota 22), ni al *Procés de les Olives* (cf. nota 28).

Orb és al *DGLIC*, al *DCVB* i al *Dic. Med.*, com si encara fos paraula viva. Tot i això, no pot haver-hi dubte: *orb* 'cec' és un mot ben mort en el català modern parlat. En cap dels seixanta-dos pobles no el coneixien, ni surt als atlas lingüístics que s'ocupen del domini català. Només autors moderns força cultes continuen emprant el mot *orb*, com ara Verdaguer o J. Carner, que són citats al *DCVB* (s. v.). Vius semblen només alguns derivats, com *orba* 'malaltia dels cereals' *fer s'orbet* 'fer el desentès', etc. (vegeu *DCVB*, s. v.) En la part de les preguntes directes de les nostres enquestes, només al Pallars Sobirà ens respongueren que *orb* s'aplicava al blat dolent, accepció que deu viure també en altres comarques.³⁸ Però no volem insistir ara en aquests derivats formals o semàntics (cf. II/5). Farem, però, una excepció (cf. II/7).

7. *Gallina orba*, 'gallina cega (joc)'. — Amb tot, la paraula *orb* 'cec' sobreviu dialectalment i sense que els parlants en tinguin consciència: en el nom del joc de la gallina cega. A tot arreu hem demanat pel nom d'aquest joc, però en general amb resultat negatiu. Si és que antigament

35. Cf. *FEW*, s. v. *orbis*; A. ERNOUT et A. MEILLET, *DELL*, s. v. *orbis*; G. ROHLFS, *Diferenciación léxica de las lenguas románicas*, traducción y notas de MANUEL ALVAR (Madrid 1960), 60-62, i G. COLON, *ZRPh*, 74 (1958), 288.

36. Eiximenis usa com a sinònims, en un mateix context, *cec* i *orb*: «E anant per son camí, viu de luny venir x *orbs* mendicant per lo camí ... E can los *cechs* foren a l'hostal ...». Fr. EIXIMENIS, *Terç del Crestià*, ed. dels Pares MARTÍ DE BARCELONA i FELIU DE TARRAGONA (Barcelona 1932), III, 283, línies 16 i 30.

37. Per exemple, trobem al *Libre de Ordinacions de la Vila de Castelló de la Plana*, ed. de L. REVEST (Castelló de la Plana 1957), capítol 60, pàg. 60: «si *panis orb*, dacça serà que sie haüd per herba e no per blat, e en lo dit cas, segant o faent dacça o *panis orb*, pach XII diners ...». (S. XIV, vegeu nota de l'editor, pàg. 192.)

38. Hi trobem *orba* al v. 5077, *orb ençegual* al v. 7932, *orps* al v. 12149 i *orb* al v. 13199. En canvi, usa *çech* als vv. 634, 11207, 13199, *cech* al v. 14081 i *çechs* al v. 15323. *Çegu* només surt una vegada, concretament al v. 7803.

era un joc popular, avui dia s'ha anat perdent molt. Molts informadors fins i tot ni el coneixien. D'altres es recordaven d'haver-hi jugat a l'escola o al col·legi. És curiós que ni tan sols al *Costumari Català* de Joan Amades, on tants jocs són explicats, figuri la nostra 'gallina cega'.³⁹ I puix que no l'hem trobat tampoc al gran vocabulari etnològic alemany, *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*,⁴⁰ ens preguntem si efectivament es tracta d'un joc d'origen popular. De fet, el diccionari francès de P. Robert⁴¹ escriu, s. v. *Colin-Maillard*: «(xvi^e s., ...). Jeu de société ... ». I és veritat, la gallina cega és un joc un xic estàtic i de tota manera més interessant per a persones adultes que no pas per a infants. Però hi ha un fet important: a Mallorca aquest joc té o almenys tenia un nom que sembla revelar una llarga tradició i per tant una innegable popularitat. Li diuen la *gallina orba*. Avui ja només les persones grans es recorden d'aquest nom, mentre que el jovent sol ignorar el nom i el joc. A. Pérez i Cabrero el cita per a Eivissa l'any 1909.⁴² I les nostres enquestes han comprovat aproximadament el que diu el *DCVB*, s. v. *gallina*: «b) *Gallina cega* (or., occ., val.) o *gallina orba* (mall., eiv.): joc en què tapen els ulls a un jugador amb un mocador, ... ».

El mateix *DCVB* escriu, s. v. *gallinorba*: «1. Crustaci del gènere *Armadillidium*, que habita sota les pedres i per entre la terra d'horts i jardins (Mall.); cast. *cochinilla de humedad*. 2. Joc de la gallina cega (Mall., Eiv.); cast. *gallina ciega*.» I també s. v. *gallina* llegim: «Persona covarda o pusillànime, cast. *gallina*.» Tot això ens interessa ací, car de les enquestes resulta que a Eivissa i a Mallorca⁴³ es manté efectivament el mot *orb* com a fòssil en l'expressió *gallina orba*. Ara hem de fer dues observacions: d'una banda, la gent usa aquesta expressió sense saber el que significa *orb*, i d'altra banda l'usa molt sovint amb un valor diferent, no pas amb el del joc. Així, els informadors de Vila d'Eivissa i d'Algaide i Felanitx solament coneixien *gallina orba* en el sentit que hem trobat al *DCVB* s. v. *gallina*: 'persona covarda o pusillànime'. I a Pollença l'informador no sabia anomenar el joc, però deia: «Que no, la [sic] *gallina orba* no és cap joc, és un insecte». Als altres

39. J. AMADES, *Costumari català, El curs de l'any* (5 vols.) (Barcelona 1950-1956).

40. E. HOFFMANN-KRAYER, H. BÄCHTHOLD-STÄUBLI, *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens* (10 vols.) (Berlin 1927-1947).

41. P. ROBERT, *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française* (6 vols.) (Paris 1953-1964).

42. A. PÉREZ I CABRERO, *Ibiza. Guía del turista* (Barcelona 1909), s. v. *gallinorva*: «juego de la gallina orba».

43. Hi ha un fet curiós: el *DCVB* dona *gallina cega* per al català or., occ. i val., i *gallina orba* per a Eivissa i Mallorca. I Menorca? De fet, cap dels nostres informadors menorquins no ens pogué donar un nom d'aquest joc, el qual només semblaven conèixer vagament.

pobles eivissencs i mallorquins hem trobat sempre al costat de la significació del joc l'altra de 'covard o inútil'. Aquesta última accepció la llegim amb molta freqüència a les rondalles de Mn. Alcover: «Sabeu que sou voltros, tots plegats? Quatre quigolles! quatre *galines* [sic] *orbes*!» (I, 51) (cf. nota 27). «Lo bo era que ... pareixia una *gallina* [sic] *orba*, un beninoni, un beneit ... ». (XVI, 75).

Lluny de les Illes, concretament a Formiguera (Capcir), ens hem trobat amb el fèt que ací el nostre joc rep el nom de *cutorba*. És un mot que amb el mateix sentit figura també al *DCVB*, que el cita per a Oleta, Illa, Arles i Ribes, localitats totes dels Pirineus Orientals. És una d'aquestes coincidències lèxiques que potser s'expliquen per ésser àrea lateral o aïllada tant Mallorca com la Catalunya francesa. La forma *cutorba* pot derivar de *cuca orba*, amb dissimilació de la segona *k*. (*Cucorba* és, segons el *DCVB*, el nom que es dona a la 'gallina cega' a Muro de Mallorca). També és possible que es tracti d'una contaminació amb els noms d'un altre joc, amb la *cuit* o *cut* (cf. *DCVB*, s. v.). Una tercera explicació és suggerida pel *FEW*, s. v. *cattus*. Ací trobem indicades formes com: *katorbo* (Tarn), *catitorbo* (Toulouse), *kutorbo* (Aude, Ariège), *poutorbo* (Gers). El *FEW* fa derivar tots aquests mots d'un **cattus* o *rbus*, i explica les variants formals per un joc refinat d'assimilacions i dissimilacions. En canvi, no explica la conservació de la *k*- inicial, puix que sabem que al sud de França el llatí *cattum* donà el tipus *gat* (cf. *FEW*, s. v.). De tota manera, com que tots aquests mots viuen o vivien en regions limítrofes dels Pirineus Orientals, és molt probable que hi hagi una relació etimològica amb el nostre *cutorba* de Formiguera.

III

'LLUSC, QUE HI VEU POC'

Entre la vista normal i la ceguesa hi ha una llarga escala de matisos semàntics: aquell al qual costa una mica de veure-hi, el qui no hi veu molt bé, el qui hi veu poc, el qui no hi veu gairebé gens, etc. Per tant, 'llusc' no és cap concepte ben delimitat. No és tampoc un defecte físic que cridi l'atenció dels altres. Per tot això els noms que hom dona al llusc són semànticament poc precisos i sovint canvien d'una regió a l'altra. Així s'expliquen també les freqüents circumlocucions que sovint són preferides a un mot clar i concret.

1. *Curt de vista*. — *Curt de vista* és un d'aquests girs amb els quals hom pot designar el llusc per falta de mots exactes. Arreu dels seixanta-

dos pobles ens han respost, i en general espontàniament, amb aquesta expressió a la pregunta: «Com en dieu d'un home que no hi veu bé?»

a) *De vista cansada*. — A la mateixa pregunta, ben sovint ens han contestat en segon lloc amb: «Un home així té la vista cansada». No podríem cartografiar aquest gir, perquè el coneixen per totes les comarques; i les definicions que ens n'han ofert els informadors no proven l'existència d'àrees lexicals o semàntiques, sinó tan sols la inestabilitat del concepte. Així alguns deien: «Un home que hi veu poc és curt de vista, i si necessita ulleres té la vista cansada». I d'altres: «La vista cansada és cosa dels vells». I d'altres, encara: «Curt de vista i vista cansada és lo mateix».

b) *Mioþ*. — Quan un concepte i les seves denominacions són tan poc fixos, és natural que un terme tècnic, concret i exacte, es pugui introduir en el llenguatge diari. Així la paraula *mioþ* ha sortit força sovint, i de la pregunta directa ha resultat que pràcticament la coneixen pertot.

La pronunciació normal és l'acastellanada, *mioþe*, esporàdicament *mioþ*. Sobretot a la Catalunya francesa hi ha una tendència a fer-ne un mot més català. Els informadors solien considerar *mioþe* amb *-e* final neutra una forma francesa i preferien pronunciar o *mioþi* (a Salses, Prada) o àdhuc *mioþu* (a Sant Llorenç).

També la literatura catalana moderna s'ha acostumat a usar aquest neologisme. El DCVB duu un exemple de J. Pla (s. v. *mioþ*). Heus-ne ací un altre de J. Ruyra:

«(El doctor) m'examina un moment amb un mirar *mioþ*, i de seguida tanca les parpelles ...»⁴⁴

c) *Moþi*. — Una expressió curiosa hem trobat a Mallorca. El segon informador de Pollença ens ha respost: «Un homo que no hi veu gàric és *moþi*, és un *moþi*, això és». Pensàvem que *moþi* podia ésser una adaptació mallorquina del tecnicisme *mioþ*, amb una metàtesi de la *i*. Però quan l'informador ha afegit que també es deia *un moþi* per a insultar una persona, el problema s'ha resolt tot sol. Hem recordat que la pronúncia balear normal de la desinència posttònica *-ia* és *-i*, (per exemple es diu *Alcudi*, *histori*, *pacienci*, etc.).⁴⁵ *Moþi* representa, doncs, el mot *mòþia*. De fet trobem *mòþia* al DCVB (s. v.): «1. Animal imaginari del qual es contenen coses a les persones beneïtes o als nois massa ingenus, per tal de riure's d'ells ginyant-los a anar a caçar el dit animal (Mall.) ...

44. J. RUYRA, *Jacobé*, «Obres completes»²(Barcelona 1964), 190.

45. No hi ha perill de confusió de *nuvi* i *núvia*, perquè a Mallorca se sol accentuar *sa novia* (**se novíe** o **se nuvíe**).

2. Persona curta de gambals, inútil, que fa més nosa que profit (Mall.). És, per tant, paraula ben mallorquina. Tanmateix, nosaltres l'hem registrada també a Menorca (Ciutadella, es Mig-jorn Gran) amb el darrer sentit de 'curt de gambals'. Com veurem més endavant (cf. III/3) els mots que signifiquen 'curt de vista' generalment s'apliquen també al 'curt d'intelligència'. Així *mòpia*, pronunciat *mopi*, i *miop* tenen un sentit figurat secundari en comú, el de 'poc intelligent'. La confusió dels dos vocables resulta en conseqüència molt natural. Tanmateix, cal de tota manera que considerem *miop* com a punt de partença de *mopi* 'llusc'.

2. *Llusc*. — L'ètim del català *llusc* és el mot llatí *lūscum* (cf. *FEW*, s. v. *luscus*). Semànticament *luscus* vacillava ja en llatí, on podia significar: 'borni', 'llusc', 'estràbic' i altres coses més (cf. *FEW*, s. v.). El canvi o la restricció de significació no ens ha sorprès gaire. Ja hem parlat de l'escassa estabilitat semàntica que solen tenir els noms dels defectes de la vista.⁴⁶

a) *Llusco* o *llosco*. — L'evolució etimològica ens forneix la forma amb *o*: *llosc* o *llosco*. *Llusc(o)* deu probablement la seva *u* a la influència d'altres mots amb *u* etimològica, els derivats de *lūx* per exemple (vegeu *DCELC*, s. v. *lusco*, i *FEW*, s. v. *luscus*).⁴⁷

Segons el *DCVB*, la distribució actual de les dues variants és la següent: el tipus *llusc(o)* seria típic del català oriental peninsular, és a dir: «pir. or., Empordà, Garrotxa, Bagà, Gironella, Cardona, Solsona, Costa de Llevant, Vendrell». Per al tipus *llosc(o)* el *DCVB* no dona indicacions precises, i cita totes les regions: «or., occ., val., eiv., mall., men.». Joan Veny, *Paralelismos léxicos*, pàgs. 49-50 (cf. nota 4), no ens ofereix tampoc una visió molt clara de les àrees dels dos mots en qüestió: de la forma *llusco* diu: «cat. cen.», i de la forma *llosc* o *llosco* enumera: «Mallorca, Menorca, Ibiza, Ulldecona, Castellón, Valencia, Villar del Arzobispo, Murcia». Amb les dades del *DCVB* i de Veny la situació, sobretot a la província de Lleida, queda molt poc clara. No sembla existir-hi ni *llusco*, ni *llosco*. De fet, durant les nostres enquestes en aquesta província només a Taüll un informador coneixia el mot *llusco* (no pas *llosco*). Tots els altres informadors l'ignoraven, com, d'altra banda, la majoria de llurs

46. Recordem només el mot *guerxo*; segons les comarques, pot significar: (cf. *DCVB*, s. v. *guerxo*) 'estràbic', 'borni', 'garrell' i (cf. *Dic. Med.*, s. v. *llosc*) 'llusc'. Cal dir que la darrera accepció nosaltres no l'hem trobada enlloc.

47. Llat. *lūscus* sembla ésser un derivat de l'arrel indoeuropea *neuḱ-* que donà també el llat. *nuscitiosus*; i *lūscus* hauria tret la seva *l-* inicial d'una contaminació precisament amb *lūx*, *lūcēre* (cf. *POKORNY*, *IEW*, nota 12, s. v. *neuḱ-*). — En canvi, *ERNOUT* i *MEILLET* (*DELL*, s. v. *luscus*) creuen que la *n-* és deguda a influència de *nōx*, i consideren el mot llatí d'origen desconegut. — Un cas semblant el tenim en les dues variants *llastre* i *llustre* 'crepuscular' (< *lustrum*; cf. *DCVB*, s. v.).

«companys» a tot arreu. A l'aragonès no és tampoc paraula viva,⁴⁸ de manera que resulta difícil afirmar si al català occidental es pronuncia *llusco* o *llosco*. Al mapa 955 de l'ALC trobem, tanmateix, *llusc* per a Esterri d'Aneu i *llusco* per a Tàrrega; *llosco*, però, per a cap poble lleidatà. Sembla que en aquesta part de Catalunya *llusco/llosco* està en via de desaparició. Amb tot, els pocs informadors nostres que coneixien aquest tipus lèxic confirmaven *llusco* per a Santa Coloma de Queralt, Torrelles de Llobregat, Barcelona, Sentmenat, Tordera, Bescanó, Ripoll, Ceret i Sallagosa. *Llosco*, l'hem trobat des del Maestrat cap al sud, a les Illes, i també en alguns punts de les terres gironines: a la Jonquera (Alt Empordà), a Torroella de Montgrí (Baix Empordà) i a Olot (Garrotxa). La coincidència Empordà-Mallorca s'explica segurament pel fet que la majoria dels nous pobladors de les illes conquistades eren empordanesos.

b) *Llusc 'curt de vista' i llusc 'curt de gambals'*. — Segons els diccionaris (DGLIC, DCVB, Dic. Med.), *llusc(o)/llosc(o)*⁴⁹ és el mot normal i usual per a designar el qui té la vista feble. Només el DCVB (s. v. *llusco* [però no pas s. v. *llosc* o *llosco*]) registra també el sentit secundari figurat: 'curt d'enteniment'. El mateix diccionari ens ofereix cites literàries del *Spill*, d'Ausiàs March i de J. Moreira (s. v. *llosc* o *llosco*), i de Narcís Oller (s. v. *lusco*). Les nostres lectures ens han fornint els mateixos exemples i alguns pocs més; així:

«Mas lo subtil

 mon sentiment

 de vista *lloscha*

 nol entenia,
».

(*Spill*, vv. 15530) (cf. nota 21).

48. No l'hem trobada als diccionaris aragonesos; només surt, amb un altre sentit però, en A. M. BADIA I MARGARIT, *El habla del Valle de Bielsa* (Barcelona 1950): «*lúsko*. Adv. En la locución *entre lusco e lusco* 'crepúsculo, entre día y noche tanto al amanecer como al anochecer'» (s. v.). Al castellà és paraula dialectal o antiquada, però la primera documentació on hom la qualifica d'antiquada és del 1817 (*Diccionario de la Academia*), cf. DCELC, s. v. *lusco*. Per al murcià vegeu JUSTO GARCÍA SORIANO, *Vocabulario del Dialecto Murciano* (Madrid 1932), s. v. *llosco, ca*: (Del val. «llosch, ca», cegato, miope, y éste del lat. *luscus*, tuerto). Adj. oscuro, fosco, a media luz.» Cf. també VICENTE LLATAS, *El habla del Villar del Arzobispo y su comarca* (2 vols.) (Valencia 1959), s. v. *llosco, ca*: «m. y f. Miope. En val., *llosc, ca*».

49. Generalment es pronuncia *llusco* i *llosco*, amb una -o final, com també es prefereix *cego* a *cec*. Si en el cas de *cego*, a més del que ja hem dit (cf. II/2), podia haver influït la confusió amb l'homònim *sec* (sobretot als dialectes occidentals), l'adopció de la -o en *llosco* fou probablement facilitada per les formes del plural: entre les tres consonants finals de *lloscs* o *lluscs* és natural que hom tendeixi a intercalar-hi una vocal de

«Senyor, nom mireu ab vista tan losca,
per que la sospita nous cause tristors».

(Fenollar, *Proc. Oliv.*, dins *Cançoner Satírrich Valencià*, pàg. 54, vv. 1355-56) (cf. nota 23).

De les nostres enquestes resulten dues coses: α) Els tipus lèxics *llusc/llosc* no són efectivament gaire vius al català actual parlat (cf. III/2 a). Dels seixanta-dos pobles visitats només en nou sortiren d'una manera espontània, a Tordera (Maresme) i a vuit pobles balears.⁵⁰ Fora de Tordera, a catorze altres localitats peninsulars hom coneixia la paraula; aquestes localitats, però, no formen cap zona contínua.⁵¹ *Llusc/llosc*, per tant, continua vivint esporàdicament en alguns pobles (potser fins i tot solament en determinades famílies) que semblen més nombrosos a les Illes. Per dir coses més definitives s'hauria de demanar en tots els pobles catalans per *llusc/llosc* mitjançant una qüestió directa com: «de què en dieu llusc?».

β) Precisament des del punt de vista semàntic els resultats de les nostres enquestes confirmen menys encara el que llegim als diccionaris: *llusco* (cat. central), en realitat s'usa més en sentit figurat, 'beneit', que no pas en sentit propi, 'miop'. De vuit pobles, quatre li atribuïen només el valor metafòric (es tracta de Sallagosa, Ceret, Ripoll i Bescanó), quatre més, tots dos valors (Tordera, Sentmenat, Barcelona i Santa Coloma de Queralt), i dos solament el sentit propi (Torrelles de Llobregat, Taüll). En canvi, *llosco* és emprat més sovint en sentit propi. De quinze pobles, nou el coneixien amb la significació de 'curt de vista' (són: Vila d'Eivissa, Sant Rafael, Santa Eulàlia; Calvià, Algaida; Ciutadella, Mig-jorn Gran, Maó, Sant Lluís), tres amb totes dues significacions (Torroella de Montgrí, Vilafamés, Sóller) i dos exclusivament amb la de 'curt de gambals' (Olot, Pollença).

Podem dir, doncs, que avui l'ús metafòric del nostre vocable sovinteja força, fet que els diccionaris vinents hauran de tenir més en compte. Un vocabulari recent com és ara el de Francesc de B. Moll⁵² es limita encara a indicar: «*llosc*, *lusco*, *cegato*». P. Barnils, en canvi, escriu que del tipus lèxic *llusc* ell només coneix la forma pronunciada *lus* i solament amb el sentit gastat de 'beneit'. Ací es tracta d'una confusió amb un altre mot, és a dir, amb *lluç*, 'peix (cast. *merluza*)'; cal tenir present que el mot *lluç*

transició que, com que la vocal accentuada és *u* o *o*, havia d'ésser una *o* o *u*, cf. l'exemple *toro* (II/2).

50. A Vila d'Eivissa, Santa Eulàlia; Algaida, Felanitx, Sóller; Ciutadella, Maó.

51. Vegeu més avall, paràgraf 2) del present apartat.

52. Cf. nota 16.

s'aplica també a una persona beneïta.⁵³ Una confusió semblant féu Griera : al ja citat mapa 955 de l'ALC («*llusc*, cegajoso, châssieux»), trobem, probablement amb la significació de 'curt de vista' «*lluç — llusc*» per al punt 24 (Oliana, Alt Urgell).⁵⁴

Si els dialectes actuals van oblidant el mot *llusc*, en els autors catalans moderns tampoc no sovinteja. El DCVB, s. v. *llosc*, cita tan sols un exemple modern, tret del llibre sobre el folklore tortosí de J. Moreira;⁵⁵ s. v. *llusco*, l'únic autor modern que hom hi cita és Narcís Oller. De fet hem trobat en Oller algun exemple més: «Monsieur Lambert ..., *llusc*, camús i rodó de cara, ... aparegué al llindar de la porta». (Oller, *Febre*, pàg. 270) (cf. nota 28).

c) *Llúcio*. — Els diccionaris catalans no solen dur el mot *llúcio*. La veritat és que no es tracta d'una paraula gaire viva; solament pocs informadors ens l'han comunicada. El de Godall ha explicat: «Un home que no hi veu bé, és que és *curt de vista*, i si és que no troba una cosa, encara que la tingui sota els nassos, li diuen que *sembla llúcio*». A Gandesa no s'usa el mot, però hi ha tres cases anomenades «Ca' Llúcio». En tres pobles més coneixien *llúcio*: a Organyà, a Soldeu i a Vilaller (l'ALC, mapa 955, el registra a la Seu d'Urgell). No se sol dir d'un home que és *llúcio*, sinó que *sembla llúcio* o fins i tot que *sembla una llúcia* (per exemple, segons l'informador de Vilaller). En conseqüència, el valor del mot és més aviat el de 'feixuc' que no pas el de 'miop'. Sobretot la construcció «sembla una llúcia» ens fa pensar que l'expressió derivi de (Santa) *Llúcia*, la patrona que s'invoça contra el mal dels ulls.⁵⁶

d) *Llusquern*. — El DCVB duu: «*llusquern*, -erna. adj. *Llosc*, curt de vista (les Escaldes d'Andorra)». I l'ALC registra «*llusque - llusquereta*» (mapa 955) per a Solsona. Tanmateix, en les nostres enquestes no hem trobat aquestes formes enlloc, ni a Andorra, ni al Solsonès.

3. *Cegallós i ceguerill*. — P. Barnils trobà *cegallós* i *ceguerill*, 'curt de vista', per terres d'Alacant. El *Dic. Med.*, s. v. *llosc*, ofereix com a

53. P. BARNILS, *Fòssils de la llengua (I)*, BDC, II (1914), pàg. 10. Tingueu en compte que Barnils era fill de Centelles (Osona), on són normals les formes amb **u**.

54. Sobre la incoherència en la llegenda dels atlas de Griera i sobre la dificultat d'interpretació dels mapes que en resulta, vegeu G. COLON, *ZRPh*, 77 (1961), 66-67.

55. Joan MOREIRA, *Del Folklore Tortosí* (Tortosa 1934).

56. Hem pensat també en una possible influència del nom propi castellà *Lucio*. Això ens explicaria per exemple el cas de «Ca' Llúcio». Però, puix que aquest nom s'usa molt poc en castellà, no és probable que s'hagi introduït al català. — El senyor Emili Miedes i Bisbal, fill de Polinyà de la Ribera (Ribera de Xúquer), ens comunica que al seu poble l'expressió *pareix una llúcia* es diu d'una xiqueta molt llesta i eixerida. Es tracta possiblement de l'oposició de concepte expressada pel mateix mot. — Trobem en: GRIERA, *Tresor*, s. v. *llúcio*, *llúcia*: «Noms que es donen a l'home i a la dona que són curts de vista (Borèn)».

sinònims de *llosc*: «*cegal* (Alcalà de Xisvert), *cegalós* (Alacant), *cegoví* (Queralls) ...». Tot i això, cap dels nostres informadors no ha respost espontàniament amb una d'aquestes paraules. A Vilafamés, Vila-real, Orba i Tàrbena les persones interrogades pretenien de conèixer *cegalós* i li atribuïen la significació de 'curt de vista'.⁵⁷ Els tres diccionaris que solem citar duen tots el mot *cegalós*, però amb un altre sentit. Per exemple, el *DGLIC*: «*cegalós, -osa*. adj. Que té els ulls carregats, vermells i plorosos». I efectivament, *cegalós* amb aquesta accepció és un mot bastant usual. Tot això és una prova més de la poca estabilitat semàntica dels termes que s'apliquen als defectes de la vista.

IV

CONCLUSIÓ

Quan haurem dut a terme noves enquestes, esperem que podrem treure conclusions d'un cert interès. Per ara només ens atrevim a dir el següent: Els dialectes catalans disposaven i disposen de tota una sèrie de mots i expressions per a designar el 'cec' i el 'llusc'. Però actualment els catalanoparlants no se'n serveixen gaire. Constatem una tendència a expressar-se mitjançant circumlocucions més o menys originals. Per a 'llusc', això pot ésser degut precisament a la vaguetat del concepte. Es tracta, doncs, d'un fenomen comú almenys a tota la Romània.⁵⁸

Per a 'cec' això ja no val. És un defecte ben determinat. Ací sembla tractar-se més aviat d'una mena de peresa mental, comuna d'altra banda a tota la nostra època. El perill d'una tal peresa és, per a la llengua, un empobriment creixent del seu lèxic. I a les terres catalanes, on la influència castellana amenaça més i més l'existència mateixa de la llengua autòctona, aquests problemes ens han de preocupar molt particularment. Hi ha poques armes per a defensar eficaçment un idioma. Els mitjans moderns de comunicació són sens dubte la més eficaç de totes. Hem vist (vegeu II/3) que el mot *cec* es reintroduïa gràcies a la lectura, per part dels infants, de «Cavall Fort». Això és un senyal encoratjador per al futur.

FRED EBNER

Basilea.

57. Les altres variants, totes derivades de *cec*, *cego*, no les hem trobades enlloc.58. Cf. WARTBURG, *Fehler des Gesichtssorg.*, *passim*.